

Marx, Engels en Lenin over de dictatuur van het proletariaat

Eike Kopf

Marxistische Studies Nr. 39, 1997.

De kwestie van de dictatuur van het proletariaat kan vanuit historisch oogpunt bestudeerd worden. We kunnen de belangrijke etappes van de geschiedenis van de arbeidersbeweging overlopen, waaruit Marx, Engels en Lenin conclusies getrokken hebben voor de theorie van de dictatuur van het proletariaat.

We moeten daarbij in de eerste plaats verwijzen naar Het Communistische Manifest dat Marx en Engels in 1847-1848 opstelden voor de Communistische Liga. Over de toekomstige taken van een partij van communisten - de verovering van de politieke macht door het proletariaat en de overgang naar de nieuwe maatschappij - schreven ze: "Vorming van het proletariaat tot klasse, omverwerping van de heerschappij van de burgerij, verovering van de politieke macht door het proletariaat."¹ "Het proletariaat zal zijn politieke macht gebruiken om aan de burgerij stap voor stap alle kapitaal te ontrukken, alle productie-instrumenten te centraliseren in handen van de staat, dat wil zeggen van het als heersende klasse georganiseerde proletariaat, en de massa der productiekrachten zo snel mogelijk te vermeerderen."²

De eerste etappe in de revolutie door de arbeidersklasse is "de vorming van de arbeidersklasse tot heersende klasse, de verovering van de democratie" in de betekenis van deelname van de brede volksmassa's aan de openbare aangelegenheden. Hierover schreef Engels in zijn voorbereidend werk Beginselen van het communisme: "De democratie zou voor het proletariaat volkomen nutteloos zijn als ze niet dadelijk zou worden gebruikt als middel tot het afdwingen van verdergaande maatregelen die de particuliere eigendom direct aantasten en het bestaan van het proletariaat verzekeren."³

Op de vraag of het mogelijk zal zijn het privé-bezit in één klap af te schaffen, antwoordt Engels: "Neen, net zomin als de reeds bestaande productiekrachten zich in één slag in die mate zullen laten vermenigvuldigen als voor het tot stand brengen van de gemeenschap (de collectieve economie) noodzakelijk is. De naar alle waarschijnlijkheid komende revolutie van het proletariaat zal de huidige maatschappij dus slechts geleidelijk kunnen omvormen en pas dan het privé-bezit kunnen afschaffen wanneer de daartoe noodzakelijke hoeveelheid productiekrachten is voortgebracht."⁴

De ervaring van de burgerlijke democratische revolutie van 1848-1849

In hun analyse over de ervaringen van de revolutie van 1848-1849 hebben Marx en Engels conclusies getrokken over de noodzaak van de dictatuur van het proletariaat. Ze erkennen dat voor een overwinning van de burgerlijke democratische krachten op de feodale contrarevolutie een dictatuur van het volk nodig is, dat "het volstond om overal op dictatoriale wijze de reactionaire opstoten van aftandse regeringen te bedwingen". In die zin dachten ze aan een vastberaden optreden, gewettigd door de soevereiniteit van het volk, door de belangen van de werkende klasse, die zich niet gebonden voelt door de wetten van de oude orde en die zich steunt op de acties van de werkende massa's. Eind 1848 schreven Marx en Engels: "Elke voorlopige politieke structuur die het gevolg is van een revolutie vereist een dictatuur, een energieke dictatuur."

De Franse Republiek, die in juni 1848 de opstand van de Parijse werkers onderdrukte, was noch min noch meer "de staat wiens erkende taak het is de wetten van het kapitaal, de slavernij van de arbeid te bestendigen", een "burgerlijke dictatuur" die zich, als tegenpool van de werkende klasse, openbaart als "de dictatuur van de verenigde uitbuiters". De werkers moeten hieruit lessen trekken en de slogan van de revolutionaire strijd formuleren: "Werp de burgerij omver! Dictatuur van de arbeidersklasse!" In maart 1850 erkende Marx in verband met het socialisme: "Dat socialisme is de permanente doorvoering van de revolutie, de klassendictatuur van het proletariaat als noodzakelijk overgangspunt om te komen tot afschaffing van de klassenverschillen in het algemeen, de afschaffing van alle productieverhoudingen waarop die gebaseerd zijn, de afschaffing van alle sociale relaties die overeenkomen met die productieverhoudingen, de uitroeiing van alle ideeën die uit die sociale relaties voortkomen."⁵

Nauwelijks een maand later werd deze resolutie overgenomen in het programma van het Algemeen Verbond van Revolutionaire Communisten: "Het doel van het verbond is de afschaffing van alle bevoorrechte klassen, de onderwerping van die klassen aan de dictatuur van de proletariërs door de revolutie alsmaar verder te ontwikkelen tot aan de triomf van het communisme, dat de uiteindelijke bestaansvorm van de mensenfamilie zal zijn".

In dezelfde zin schreef Marx op 5 maart 1852 aan Joseph Weydemeyer in New York: "Reeds lang voor mij hadden burgerlijke geschiedschrijvers de historische ontwikkeling van deze klassenstrijd beschreven en hadden burgerlijke economen de economische anatomie ervan uiteengezet. Het nieuwe dat ik bijbracht, was: 1. aantonen dat het bestaan van de klassen slechts gebonden is aan bepaalde historische ontwikkelingsfasen van de productie; 2. dat de klassenstrijd noodzakelijkerwijze leidt tot de dictatuur van het proletariaat; 3. dat deze dictatuur zelf slechts de overgang betekent naar de afschaffing van alle klassen en naar een klassenloze maatschappij."⁶

De revolutionaire ervaringen tonen ook dat de werkende klasse haar heerschappij en haar wet maar kan opleggen als zij het oude staatsapparaat vernietigt en een nieuw in de plaats vestigt, een staatsmacht die recht-streeks verbonden is met de massa's en in die zin zeer democratisch is. Alle revoluties hadden tot dan toe de staatsmachine alleen maar verbeterd in plaats van ze te breken. Marx verwijst eveneens naar het feit dat de werkende klasse bij het vernietigen van het burgerlijk staatsapparaat daarmee niet de "centralisatie van de staat" vernietigt. "De centralisatie van de staat, die de moderne samenleving nodig heeft, wordt maar geboren op de ruïnes van de militair-bureaucratische staatsmachine, die opgebouwd werd in het verzet tegen het feodalisme. (...) De vernietiging van de staatsmachine brengt de centralisatie niet in gevaar. De bureaucratie is slechts de lage en brutale vorm van een centralisatie die nog steeds lijdt aan de kwalen van haar tegenstander, het feodalisme." In tegenstelling tot de eisen van de anarchisten, die wilden dat de arbeidersklasse na de revolutie de staat afschaft, schreven Marx en Engels in 1850: "Voor de communisten heeft het afschaffen van de staat maar zin in de mate dat dit het noodzakelijk gevolg is van de afschaffing van de klassen, waardoor de noodzaak verdwijnt van de georganiseerde macht van een klasse om de andere klassen onder de knoet te houden."

De Commune van Parijs: de lessen van Marx en Engels

Marx en Engels hebben besluiten getrokken uit de oprichting en de nederlaag van de Commune van Parijs in 1871. Marx ging in tegen de verdraaiingen van die periode toen

hij schreef: "Haar werkelijk geheim was dit: ze was in wezen een regering van de arbeidersklasse, het resultaat van de strijd van de klasse van de producenten tegen de klasse van de toe-eigenaars, de politieke vorm die eindelijk gevonden werd om de economische emancipatie van de Arbeid te kunnen verwezenlijken."⁷

"Naarmate de vooruitgang van de moderne industrie zich doorzette en de onverzoenlijke klassentegenstelling tussen arbeid en kapitaal breder en scherper werd, nam de staatsmacht steeds meer het karakter aan van een nationale macht van het Kapitaal over de Arbeid, een georganiseerde sociale macht met als doel de sociale onderwerping, een apparaat van klassenheerschappij. Na elke revolutie die een vooruitgang van de klassenstrijd betekent, komt het puur repressief karakter van de staatsmacht steeds openlijker tot uiting."⁸

Marx trok hier de volgende conclusie uit: als de arbeidersklasse een nieuwe maatschappij wil instellen "kan ze zich niet gewoonweg steunen op de kant en klare staatsmachine en die voor haar eigen rekening gebruiken. Het politiek instrument van haar onderwerping kan niet dienen als politiek instrument van haar ontvoogding."

Marx zag in dat een andere aanpak nodig was: "De repressiemacht van de regering en haar greep op de maatschappij moest dus gebroken worden wat betreft haar louter repressieve organen; wat de wettelijke functies betreft, deze moeten niet uitgeoefend worden door een corps dat boven de maatschappij staat maar door ambtenaren die verantwoording verschuldigd zijn aan die maatschappij."

In 1875 schreef Marx in Londen zijn kritische opmerkingen neer bij het programma van de Duitse Arbeiderspartij (Programma van Gotha) en trok hier conclusies uit voor het hele proces van socialistische verandering. Zo kwam hij tot klare stellingen betreffende de overgangsfase en de dictatuur van het proletariaat: "Tussen de kapitalistische maatschappij en de socialistische maatschappij strekt zich een periode uit van revolutionaire omvorming van de ene in de andere. Hieraan beantwoordt een periode van politieke overgang waarin de staat niets anders kan zijn dan de revolutionaire dictatuur van het proletariaat."⁹

Over de instelling van de socialistische maatschappij schreef Engels in zijn Anti-Dühring in 1877-1878: "Terwijl de kapitalistische productiewijze de grote meerderheid van de bevolking meer en meer in proletariërs verandert, schept zij de macht die gedwongen is deze omwenteling, op straffe van ondergang, te voltrekken. (...) Het proletariaat maakt zich meester van de staatsmacht en maakt van de productiemiddelen allereerst staatseigendom."¹⁰ In tegenstelling tot Dühring, voor wie kracht en geweld gelijkstaan met een sociale kwaal, toont Engels aan dat "elke sociale kracht en elke politieke macht hun oorsprong vinden in de economische omstandigheden, de productiewijze en de ruil, die op een bepaald moment van de geschiedenis in een bepaalde maatschappij gelden."

Engels heeft verwezen naar Het Kapitaal, waarin Marx schrijft dat de macht of het geweld in een maatschappij een positieve rol kunnen spelen als "vroedvrouw van elke oude maatschappij in barensnood." "Het is het instrument waarmee de sociale beweging zich een weg baant doorheen de dode, fossiele politieke vormen, en hen breekt."¹¹

Lenin: het fundamentele vraagstuk van de dictatuur van het proletariaat

Bij de voorbereiding van zijn werk Staat en Revolutie in 1917 en na het toenemend geweld van de Voorlopige Regering tegen de Russische arbeiders, boeren en soldaten, heeft Lenin onderzoek gedaan naar de problemen van geweld en van democratie of dictatuur. Hij heeft een overzicht gegeven van de ontwikkeling van de theorie over de dictatuur van het proletariaat bij Marx en Engels.

Lenin bracht in herinnering wat Engels geschreven had in zijn boek De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat, voor het eerst gepubliceerd in 1884 (een jaar na de dood van Marx). "De staat is dus vol-strekt geen macht die de maatschappij van buiten is opgedrongen; evenmin is hij 'de werkelijkheid van de zedelijke idee', 'het beeld en de werkelijkheid van het verstand', zoals Hegel beweert. Hij is veeleer een product van de maatschappij op een bepaalde trap van ontwikkeling; hij is de erkenning van de onoplosbare tegenspraak met zichzelf waarin deze maatschappij verward is geraakt, van de onverzoenlijke tegenstellingen waarin zij zich heeft gesplitst en die zij niet bij machte is te bezweren. Opdat echter deze tegenstellingen, klassen met tegenstrijdige economische belangen, zichzelf en de maatschappij niet in een vruchteloze strijd vernietigen, is een in schijn boven de maatschappij staande macht nodig geworden die het conflict moet temperen, het binnen de perken van de 'orde' moet houden; en deze macht, die uit de maatschappij is voortgekomen maar zich boven haar stelt en meer en meer van haar vervreemdt, is de staat."¹²

Lenin verwees naar de ontdekking van Engels, dat de staat historisch gezien ontstaan is uit de onverzoenlijke tegenstellingen tussen de sociale klassen. Deze instelling, deze bijzondere openbare macht, met zijn gewapende mensen, zijn gevangenis, enz., heeft niet alleen een bestuurlijke taak maar is in de eerste plaats een werktuig voor de uitbuiting van de onderdrukte klassen. De burgerlijke staat moet door de revolutie omvergeworpen worden en de socialistische staat zal uiteindelijk uitdoven in een maatschappij zonder klassen, omdat de openbare macht samenvalt met de maatschappij als geheel.

Over de brief uit 1852 van Marx aan Weydemeyer schreef Lenin in 1917: "Wie enkel de klassenstrijd erkent, is geen marxist. Hij kan netjes binnen het burgerlijke denkkader en de burgerlijke politiek blijven. Het marxisme verenigen tot louter de leer van de klassenstrijd komt neer op het ontcrachten en het vervormen van het marxisme en het herleiden tot iets dat aanvaardbaar is voor de burgerij. Marxist is alleen hij die de erkenning van de klassenstrijd uitbreidt tot de erkenning van de dictatuur van het proletariaat." "In werkelijkheid is die periode (de overgang van kapitalisme naar communisme) onvermijdelijk een periode van ongemeen bittere klassenstrijd die ongelooflijk harde vormen aanneemt. De staat moet in die periode dan ook op een nieuwe manier democratisch zijn (voor de proletariërs, en algemeen gezien, voor de armen), en op een nieuwe manier dictatoriaal (tegen de burgerij). (...) De burgerlijke staatsvormen zijn enorm gevarieerd, maar hun natuur is identiek: al deze staten zijn op een of andere wijze ontegensprekelijk een dictatuur van de burgerij. De overgang van kapitalisme naar communisme moet natuurlijk een hele waaier van politieke vormen tot stand brengen, maar het belangrijkste aspect zal hoe dan ook de dictatuur van het proleta-riaat zijn."

Midden 1891 stuurt Engels kritische bemerkings over het ontwerp van het sociaal-democratisch programma naar Karl Kautsky. "Vandaag toont het opportunisme dat zich in een groot deel van de sociaal-democratische pers begint te verspreiden, juist aan hoe noodzakelijk dit is (de omvorming van de productiemiddelen in gemeenschappelijk bezit -

noot van de auteur). Uit schrik voor de herinvoering van de wet tegen de socialisten of teruggrijpend naar bepaalde voorbarige opvattingen uit de periode dat die wet van kracht was, wil men nu dat de Partij erkent dat de huidige wettelijke orde in Duitsland toelaat om alle eisen van de Partij te verwezenlijken langs vreedzame weg. Men maakt zichzelf en de Partij wijs dat 'de huidige maatschappij geleidelijk evolueert in de richting van het socialisme' zonder zich de vraag te stellen of ze daardoor niet verplicht is uit haar oude sociale vorm te stappen, haar oude omhulsel te breken met evenveel geweld als een kreeft het hare breekt. (...) Eén ding is absoluut zeker: onze Partij en de arbeidersklasse zullen hun heerschappij maar kunnen vestigen onder de vorm van een democratische republiek. Die republiek zelf is de specifieke vorm van de dictatuur van het proletariaat, zoals de grote Franse Revolutie al aangetoond heeft."13

Lenin steunde de eisen van Engels voor "de bestuurlijke autonomie van de gemeenten en de gewesten" of "een eengemaakte republiek". Hij schreef: "Maar het democratisch centralisme wordt door Engels volstrekt niet opgevat in de bureaucratische zin waarin dit begrip door de burgerlijke en kleinburgerlijke ideologen, onder wie ook de anarchisten, wordt gebruikt. Voor Engels sluit centralisme niet dat brede plaatselijke zelfbestuur uit, dat bij een vrijwillig bewaren van de eenheid van de staat door de 'communes' en gewesten aan iedere soort van bureaucratie en 'commanderen' van bovenaf onvoorwaardelijk een eind maakt."14

Vroeger sprak men in theorie over de dictatuur van het proletariaat. Na de overwinning van de Oktoberrevolutie in Rusland in 1917 was het uitoefenen van de macht harde noodzaak voor de vroegere uitgebuite klasse. Zes maanden na de Oktoberrevolutie zei Lenin: "Voor de eerste maal in de wereldgeschiedenis is een socialistische partij erin geslaagd de verovering van de macht en de onderdrukking van de uitbuiters in hoofdtrekken te voltooien en de taak van het bestuur direct ter hand te nemen. (...) Men moet er aan denken dat er, om met goed resultaat te besturen, behalve de bekwaamheid om te overtuigen, (...) de bekwaamheid nodig is om in de praktijk te organiseren. Dat is de moeilijkste taak, want het gaat er om de diepste, de economische grondslagen van het leven van tientallen miljoenen mensen op een nieuwe wijze te organiseren."15 "Het doorslaggevend probleem is het opmaken van een inventaris door heel het volk, de essentie ligt in de controle van de productie en de verdeling van de producten. (...) Als we dat niet doen, kan er niet eens sprake zijn van deze wezenlijke voorwaarde voor het invoeren van het socialisme, namelijk de stijging van de productiviteit van de arbeid op nationale schaal."

"De sovjetmacht is niets anders dan de organisatorische vorm van de dictatuur van het proletariaat, van de dictatuur van de meest vooraanstaande klasse. Tientallen miljoenen onderdrukten en uitgebuiten worden gevormd om nieuwe vormen van democratie in praktijk te brengen, om op een zelfstandige manier deel te nemen aan het bestuur van de staat; ze leren door eigen ervaring inzien dat de gedisciplineerde en bewuste voorhoede van het proletariaat hun betrouwbare leidster is. Maar dictatuur is een groot woord. En grote woorden mag men niet ondoordacht laten vallen. De dictatuur is een ijzeren macht, revolutionair - koen en snel, meedogenloos bij het onderdrukken zowel van uitbuiters als van straatschenders. (...) Men mag geen ogenblik vergeten dat het burgerlijk en kleinburgerlijk element op twee manieren tegen de sovjetmacht strijdt: enerzijds handelt het van buitenaf (...) met samenzweringen en opstanden, (...) met stromen van leugen en laster in de pers, (...) anderzijds handelt dit element van binnenuit, buit het ieder ontbindend element, iedere zwakheid uit voor omkoperij, voor het vergroten van de ongedisciplineerdheid, de bandeloosheid, de chaos. Hoe meer wij de volledige militaire

onderdrukking van de burgerij naderen, des te gevaarlijker wordt voor ons het element van de kleinburgerlijke anarchie. En de strijd tegen dit element kan men niet alleen met propaganda en agitatie, met het organiseren van de wedijver, met het uitkiezen van organisatoren voeren - deze strijd moet men ook door middel van dwang voeren."16

In mei van datzelfde jaar schreef Lenin aan de partizanen van de Hongaarse Sovjetrepubliek, opgericht in maart 1919: "Maar het is niet alleen het geweld en zelfs niet in de eerste plaats het geweld dat de grondslag vormt van de proletarische dictatuur. Haar hoofdkenmerk is de geest van organisatie en discipline van het proletariaat, de voorhoedeafdeling, de enige leider van de werkers. Zijn doel is het socialisme vestigen, de verdeling van de maatschappij in klassen afschaffen, van alle leden van de maatschappij werkers maken, de basis voor de uitbuiting van de mens door de mens afschaffen. Dat doel kan niet in een twee drie bereikt worden; het vergt een vrij lange overgangsfase van kapitalisme naar socialisme, omdat de reorganisatie van de productie een moeilijke kwestie is, omdat het doorvoeren van radicale veranderingen in alle levensdomeinen tijd kost en omdat de enorme macht der gewoonte van burgerlijk en kleinburgerlijk beheer maar kan overwonnen worden in een bittere en langdurige strijd. Het is daarom dat Marx spreekt over een hele periode van dictatuur van het proletariaat, die de overgang van kapitalisme naar socialisme kenmerkt."17

En in 1920 besluit Lenin, op basis van de reële klassenstrijd van dat moment: "Het vraagstuk van de dictatuur van het proletariaat is de fundamentele kwestie van de moderne arbeidersbeweging in alle kapitalistische landen. Om over deze kwestie volledige duidelijkheid te verkrijgen, moeten wij haar geschiedenis kennen. (...) Wie niet begrepen heeft dat elke revolutionaire klasse haar dictatuur moet opleggen om te overwinnen, heeft niets begrepen van de geschiedenis van de revolutie of wil er niets over weten. (...) Zonder de term dictatuur kunnen we geen exacte definitie (van de revolutie) geven vanuit een klassenstandpunt. Als ik niet de dictatuur voorbereid kan ik geen echte revolutionair zijn."18 "Hoe dieper de transformatie is die wij willen doorvoeren, hoe noodzakelijker de belangstelling en een bewuste houding zijn en hoe noodzakelijker het is om met des te meer ijver tientallen miljoenen mensen hiervan te overtuigen. Als onze revolutie alle andere revoluties uiteindelijk ver achter zich gelaten heeft, dan is dat omdat zij, dankzij de sovjetmacht, tientallen miljoenen mensen, die voorheen onverschillig waren, heeft doen deelnemen aan de opbouw van de staat."19

In het overzicht dat we hierboven gaven, kunnen we zien dat de opvatting over de dictatuur van het proleta-riaat geen bijkomstige of toevallige gedachte was bij Marx. Het is een essentieel besluit, gebaseerd op lange historische ervaringen van de volkeren van verschillende delen in de wereld.

De bijdrage van **Eike Kopf** werd voorgedragen op het Internationaal Seminarie van Brussel, 2-4 mei 1997. Het thema van de Oktoberrevolutie vormde een centraal onderwerp van het seminarie.

Noten

1 Engels, Marx, Het communistisch manifest, Uitg. Pegasus, Amsterdam, 1960, zevende druk, p.56.

2 Engels, Marx, Ibidem, p.64.

3 Engels, De beginselen van het communisme, Uitg. Pegasus, Amsterdam, 1971, vijfde druk, p.26.

- 4 Engels, Ibidem, p.25.
- 5 Engels, Marx, Oeuvres choisies, Deel 1, p.292. (Eigen vertaling)
- 6 Engels, Marx, Oeuvres choisies, Deel 1, p.549. (Eigen vertaling)
- 7 Marx, La guerre civile en France (1871), (De burgeroorlog in Frankrijk), in Oeuvres choisies, Deel 2, p.236. (Eigen vertaling)
- 8 Marx, La guerre civile en France (1871), (De burgeroorlog in Frankrijk), in Oeuvres choisies, Deel 2, p.231. (Eigen vertaling)
- 9 Engels, Marx, Oeuvres choisies, Deel 3, p.22-23. (Eigen vertaling)
- 10 Engels, Anti-Dühring, Uitg. Progres, Moskou, 1978, p.330-331.
- 11 Marx, Le Capital, Livre premier, Le développement de la production capitaliste, l'accumulation primitive, 1875, (Het Kapitaal, Boek I, De ontwikkeling van de kapitalistische productie, Hoofdstuk XXXI, De oorspronkelijke accumulatie.) (Eigen vertaling)
- 12 Engels, De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat, Uitg. Progres, Moskou, 1989, p.194-195.
- 13 Engels, Marx, Oeuvres choisies, Deel 3, p.451-452. (Eigen vertaling)
- 14 Lenin, Staat en Revolutie, in Keuze uit zijn werken, Deel 2, Uitg. Progres, Moskou, 1973, p.523-524.
- 15 Lenin, De actuele taken van de sovjetmacht, in Keuze uit zijn werken, Deel 3, Uitg. Progres, Moskou, 1975, p.88.
- 16 Lenin, De actuele taken van de sovjetmacht, in Keuze uit zijn werken, Deel 3, Uitg. Progres, Moskou, 1975, p.108-109.
- 17 Lenin, Oeuvres, Deel 29, p.393-394. (Eigen vertaling)
- 18 Lenin, Oeuvres, Deel 31, p.332, 336. (Eigen vertaling)
- 19 Lenin, Oeuvres, Rapport sur l'activité

De weg van de Oktoberrevolutie blijft geldig

Over het vraagstuk van de staat, het revolutionair geweld, en de dictatuur van het proletariaat

Krishna Chakraborty

De grote Oktoberrevolutie was de eerste zegevierende revolutie van het proletariaat en ze volgde de weg van de socialistische of proletarische revolutie. De burgerij werd met revolutionair geweld omver geworpen.

De dictatuur van het proletariaat werd ingesteld. Dat betekent dat het proletariaat de macht uitoefent in bondgenootschap met de andere onderdrukte massa's.

Daarmee werd bewezen dat het marxistisch concept van het wetenschappelijk socialisme geen utopie was, maar het onvermijdelijke resultaat van de wet van de ontwikkeling van de maatschappij. De Oktoberrevolutie toonde tegelijkertijd de juistheid aan van Lenins historische ontdekking: dat het wereldkapitalisme, eens het in zijn hoogste stadium, het imperialisme komt, stervend is en dat het tijdperk van de proletarische revolutie begonnen is.

Door een krachtige socialistische economie op te bouwen die steeds maar groeide, en door een hoogstaande beschaving te ontwikkelen midden de vijandige omsingeling door de imperialistische landen, bracht de Oktoberrevolutie een vernietigende slag toe aan de theorieën van Trotski. Ze bevestigde de stelling van Lenin dat door de ongelijke

ontwikkeling van het kapitalisme, de socialistische revolutie in één land kan plaats hebben en standhouden.

De Oktoberrevolutie was een socialistische revolutie in een onderontwikkeld land.

Daardoor toonde ze het bewuste proletariaat dat tijdens de periode van het imperialisme, het klassenkarakter van de staat in een bepaald land bepalend is voor de fase van de revolutie en niet de zogezegde rijpheid van het kapitalisme. Zo heeft zij allen die het marxisme wilden herleiden tot economisch determinisme op hun plaats gezet.

De Oktoberrevolutie, een gebeurtenis van wereldbelang

Hoewel de Oktoberrevolutie in Rusland plaats had, was ze toch een gebeurtenis van wereldbelang. Zij maakte de fundamentele marxistische principes in Rusland waar. Proletarisch internationalisme was één van haar leidende kenmerken. Zij toonde de arbeiders dat geen enkele strijd van de arbeidersklasse, hoe groot en heldhaftig die ook is, vandaag de dag tot de revolutie kan leiden, tenzij hij geleid wordt door het marxisme en het proletarisch internationalisme. Ze maakte de hele wereld duidelijk dat als de bevrijdingsstrijd, tijdens de periode van het imperialisme en van de proletarische revolutie, geleid wordt door de nationale burgerij, deze niet tot zijn logisch einddoel zal komen en als "halfbakken" zal eindigen. En dat is ook waar voor de strijd in kolonies en semi-kolonies (het gaat dan over de burgerlijk democratische revoluties in die landen).

Niet alleen het bewuste proletariaat, maar alle onderdrukten ter wereld kregen het volste vertrouwen in de Oktoberrevolutie en in haar lessen. Daarom inspireerde ze niet alleen de organisaties van de arbeidersklasse in de kapitalistische landen maar ook de bevrijdingsstrijd in de kolonies en semi-kolonies. De eerste helft van de XXe eeuw kende talrijke strijdbewegingen van de arbeidersklasse en van bevrijdingsstrijd in de hele wereld. De USSR, gesticht door de Oktoberrevolutie werd de citadel van de proletarische wereldrevolutie.

De glorierijke en beslissende rol die de USSR speelde in de Tweede Wereldoorlog en de enorme offers van het sovjetvolk om de mensheid te verlossen van de fascistische krachten, beïnvloedde alle progressieven die de wereldvrede nastreefden. Daardoor werden ze aangetrokken tot het socialistisch ideaal. De eindoverwinning op de fascisten bracht een onbetwist overwicht van het socialisme op het imperialisme-kapitalisme mee. De indrukwekkende overwinning van de USSR in de Tweede Wereldoorlog was niet alleen een militaire overwinning op de asmogendheden Duitsland, Italië en Japan; ze verzwakte ook het wereldimperialisme in zijn geheel. Dat schiep uiterst gunstige voorwaarden voor de groei van de bewegingen van de arbeidersklasse in de kapitalistische landen en voor de overwinning van de bevrijdingsstrijd in de kolonies en semi-kolonies.

De landen van Oost-Europa die bezet waren door de nazi's, werden tijdens de oorlog bevrijd. Het werden democratische volksrepublieken en later socialistische landen. Het proletariaat leidde de democratische volksrevoluties in China, Noord-Korea, Vietnam en Cuba naar de overwinning. Verschillende kolonies en semi-kolonies bereikten hun politieke onafhankelijkheid. Maar omdat die strijd onder leiding stond van de nationale burgerij, verwezenlijkten ze hun burgerlijk democratische revoluties slechts gedeeltelijk en op verminkte wijze.

Na de oorlog ontstond er naast het imperialistische oorlogskamp een socialistisch kamp voor de vrede. En een steeds groeiende socialistische markt rees op naast de kapitalistische markt.

Al die veranderingen versterkten het geloof en vertrouwen van het volk en meer bepaald van de arbeidersklasse in de weg van de Oktoberrevolutie.

Maar de contrarevoluties in de landen van Oost-Europa en de USSR en de steeds sterker wordende revisionistische tendensen in sommige socialistische landen vandaag, China in het bijzonder, hebben veel twijfel en verwarring doen ontstaan over de geldigheid van de weg van de Oktoberrevolutie. De geniepige propaganda en leugencampagnes van de burgerlijke ideologen tegen het communisme komen daar bovenop.

Het is normaal dat de gewone man beïnvloed wordt door de impact van dergelijke gebeurtenissen. Hij wordt geïnspireerd en aangemoedigd tijdens periodes van opgang en van succes in de strijd. Tijdens periodes van impasse en reactie is hij ontgoocheld. En nu maken we een periode van tijdelijke achteruitgang en impasse mee in de proletarische wereldbeweging.

Maar communisten, die het bewuste proletariaat vertegenwoordigen, mogen die zich ook laten meegeslepen door de impact van die gebeurtenissen? Moeten zij niet de wetten bestuderen die deze gebeurtenissen veroorzaken, de redenen van de mislukkingen ontdekken? Moeten zij zich niet wapenen met die lessen en zich voorbereiden om de beslissende slag toe te brengen aan de vijand?

Dat is zeker de weg die echte communisten volgen.

Een stervend kapitalistisch systeem kan nooit terug keren naar zijn jonger stadium

Als iemand zou willen bewijzen dat de weg van de Oktoberrevolutie niet meer geldig is en hij daarbij niet op de burgerlijke propaganda, maar op de ontwikkelingswet van de maatschappij beroep zou doen, dan moet hij aantonen dat het fundamentele uitgangspunt waarop de weg van de Oktoberrevolutie gebaseerd was, een fundamentele wijziging onderging door de contrarevolutie.

Wat is dat uitgangspunt?

Dat het wereldkapitalisme, nadat het zijn hoogste stadium, het imperialisme, heeft bereikt, stervend is en dat de tijd van de proletarische revolutie aangebroken is.

De contrarevolutie heeft een en ander veranderd. Maar heeft ze een fundamentele verandering teweeg gebracht in dat uitgangspunt, waardoor de weg van de Oktoberrevolutie niet meer geldig zou zijn?

Toen Marx de ontwikkelingswetten van de maatschappij bestudeerde, toonde hij aan dat in tegenstelling tot veranderingen in de natuur, het bewustzijn een rol speelt bij sociale veranderingen. Hij toonde ook aan dat de veranderingen en de revolutie niet afhangen van wat iemand graag heeft of niet. Die veranderingen worden beheerst door objectieve wetten die niet door het menselijke bewustzijn geschapen of vernietigd kunnen worden. Als de mens de voorwaarden begrijpt waarin een bepaalde wet van kracht is, dan kan hij

gunstiger of minder gunstige voorwaarden scheppen voor het al dan niet werken van die wet.

Marx toonde ook aan dat de productiekrachten altijd dynamisch en in beweging zijn, terwijl de productieverhoudingen relatief star zijn. Dat is vooral zo in de uitbuitende maatschappijen omdat daar de leidende uitbuitende klasse de productieverhoudingen niet wil aanpassen aan de steeds groeiende productiekrachten. Tijdens de ontwikkeling van de maatschappij komt er een fase waarin de bestaande productieverhoudingen in botsing komen met de steeds groeiende productiekrachten. Als de tegenstelling tussen beiden onverzoenlijk wordt, zal het systeem sterven. Om de groei van de productiekrachten en van de sociale productie te verzekeren, wordt het wijzigen van de productieverhoudingen dan een absolute noodzaak. Die materiële voorwaarde luidt het tijdperk van de revolutie in.

Als we een beetje teruggaan in de geschiedenis dan zien we dat het kapitalisme in een ver verleden niet bestond. Het ontstond door het omverwerpen van het feodalisme op een ogenblik dat dit reactionair geworden was. In het begin was het kapitalisme niet alleen progressief maar ook revolutionair. Het droeg bij tot de ontwikkeling van de moderne wetenschap en technologie en vergrootte zo de sociale productie op twee vlakken: het materiële en spirituele. Het bracht een snelle ontwikkeling teweeg in alle sferen: politiek, economisch, sociaal en cultureel. Niettemin is het kapitalisme ook een systeem van uitbuiting. Het wordt beheerst door wetten. Het is zeker niet de allerlaatste ontwikkelingsvorm van de maatschappij. Ook het kapitalisme moet veranderen. De geschiedenis toont aan dat het kapitalisme belangrijke veranderingen onderging, gaande van het stadium van de vrije concurrentie tot de monopolievorming. Lenin, die het kapitalisme in het stadium van het monopolie of het imperialisme bestudeerde, heeft aangetoond dat, in dat stadium, het kapitalisme op wereldvlak stervend is en dat de kapitalistische productieverhoudingen een rem zijn voor de groeiende productiekrachten. De sociale productie op materieel en spiritueel vlak kan niet meer ontwikkelen zonder de kapitalistische productieverhoudingen te vervangen door socialistische verhoudingen. Enkel het proletariaat kan die historische taak volbrengen. Dan breekt de periode aan van het imperialisme en de proletarische revolutie.

De Oktoberrevolutie bevestigde deze historische ontdekking van Lenin.

Om te bewijzen dat de weg van de Oktoberrevolutie niet langer geldig is, tracht men aan te tonen dat de contrarevolutie het stervend kapitalisme zodanig nieuw leven heeft ingeblazen dat het opnieuw progressief geworden is en groeit. Maar een stervend systeem kan nooit terug naar zijn jonger stadium.

Er zijn gewiekste burgerlijke theoretici die de mensen ervan trachten te overtuigen dat er na Lenin een technologische revolutie plaats had die een radicale omwenteling veroorzaakte in de socio-economische toestand van de wereld en een eind maakte aan het verschil tussen de klassen. Daarom zou het marxistisch concept over de klassenstrijd en de revolutie voorbijgestreefd zijn.

Die burgerlijke propaganda heeft een deel van de zogezegde marxisten aangetast. Zij vonden nu zelf ook dat de proletarische revolutie zoals Marx, Engels en Lenin die uitwerkten op enkele punten moet herzien worden omdat er nu nieuwe omstandigheden zijn. Maar die zogezegde marxisten met hun verwarde ideeën falen er jammerlijk in de ontwikkelingswet van de maatschappij te begrijpen. Want de klassen, die in de loop van

de geschiedenis ontstaan zijn als gevolg van het ontstaan van het privé-bezit van de productiemiddelen, kunnen enkel opgeheven worden door de afschaffing van dat privé-bezit.

Het sociaal bezit van de productiemiddelen is een garantie voor de ononderbroken ontwikkeling van de wetenschap, de technologie en de productiekrachten. Het sociaal bezit van de productiemiddelen maakt het mogelijk de productie tot een peil van overvloed te brengen wat de fundamentele voorwaarde is om het privé-bezit en de klassen te kunnen afschaffen. In het stadium van het stervende kapitalisme doet elke technologische vooruitgang de crisis alleen maar toenemen omdat de nood aan arbeidskrachten erdoor vermindert en dat doet de klassenstrijd toenemen.

De contrarevolutie, de technologische revolutie, de mondialisering of de liberalisering kunnen het kapitalisme niet te redden...

Lenin heeft aangetoond dat het wereldkapitalisme, nadat het in het stadium van het imperialisme kwam, de periode van zijn algemene crisis is ingegaan. En Stalin heeft aangetoond dat het wereldkapitalisme na de Tweede Wereldoorlog, de derde fase van zijn algemene crisis inging. Het speelde zelfs de relatieve stabiliteit kwijt die het had voor de oorlog.

De juistheid van de conclusie van Lenin en Stalin wordt bewezen door het feit zelf dat na de contrarevolutie, noch de herovering van de grote gebieden die aan haar controle ontsnapten, noch de zogenaamde technologische revolutie, noch de mondialisering en liberalisering, het wereldkapitalisme konden redden uit zijn steeds scherper wordende crisis. De economische toestand van alle kapitalistische landen, zowel de ontwikkelde als de minder ontwikkelde, toont dat aan. Dit wordt ook bewezen door de ontwikkelingen in al de vroegere socialistische landen en in het bijzonder in Rusland: na het herstel van het kapitalisme werd de economie er in een volledige crisis gedompeld.

In het stadium van het stervende kapitalisme kan geen enkele technologische ontwikkeling, geen enkele economische maatregel en ook geen enkel politiek manoeuvre de crisis oplossen en het kapitalisme redden van zijn onvermijdelijke ineenstorting. Er is een revolutionaire oplossing vereist. Historisch gezien is de socialistische revolutie onvermijdelijk. Maar wil dat zeggen dat er niets veranderd is in de wereldsituatie sinds de contrarevolutie?

Natuurlijk zijn er wel degelijk belangrijke veranderingen in de toestand opgetreden na die contrarevolutie.

Vooreerst heeft de contrarevolutie de krachtverhoudingen in de wereld gewijzigd. De krachten van de vrede, de vooruitgang en de revolutie werden verzwakt en de krachten van de oorlog, de reactie en de contrarevolutie zijn agressiever geworden. Dat heeft zonder twijfel de revolutie moeilijker maar niet onmogelijk gemaakt. Het kapitalisme staat elke dag dichterbij zijn totale en onvermijdelijke failliet. Maar er zullen pas fundamentele en kwalitatieve veranderingen in de wereldsituatie optreden als het imperialisme als wereldsysteem volledig uiteengevallen zal zijn.

Ten tweede kan geen enkele revolutie gekopieerd worden. Om de concrete lijn voor de revolutie in een bepaald land vorm te geven moeten de marxistisch-leninistische fundamentele waarop de weg van de Oktoberrevolutie gebaseerd was op de concrete

omstandigheden van dat land toegepast worden. Een marxistisch-leninistische evaluatie van de huidige wereldsituatie laat zien dat de weg van de Oktoberrevolutie geldig blijft en dat hij geldig zal blijven gedurende heel de periode van het imperialisme en de proletarische revolutie. De val van het socialisme was het gevolg van het afwijken van het marxisme en niet van het vasthouden aan het marxisme-leninisme en aan de weg van de Oktoberrevolutie.

De staat, het revolutionair geweld en de dictatuur van het proletariaat

Terwijl het proletariaat de socialistische revolutie doorvoert, wordt het geconfronteerd met het vraagstuk van de staat, van het revolutionaire geweld en van de dictatuur van het proletariaat. Die vraagstukken zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Rond die vraagstukken is er heel wat verwarring gezaaid door de burgerlijke ideologen en de revisionisten. Om de revolutionaire overwinning te kunnen behalen moeten de revolutionairen een klare kijk hebben op die vraagstukken.

De staat, een instrument voor de onderdrukking van de ene klasse door de andere

Lenin toonde aan dat de primordiale vraag van de revolutie de vraag van de staatsmacht is. Bovendien stelt hij dat "volgens Marx, de staat het instrument is van de overheersing van een klasse, een instrument voor de onderdrukking van de ene klasse door de andere".¹

Uit die eenvoudige maar precieze definitie van de staat volgt duidelijk dat de kapitalistische staat het instrument is van de overheersing van de kapitalistische klasse. De staat, hoe democratisch hij ook mag lijken, organiseert de onderdrukking van de arbeidersklasse en de andere werkende massa's. Meer nog, hij verdedigt het kapitalistische uitbuitingssysteem. Natuurlijk kan de staat die de uitbuiting verdedigt niet door het proletariaat gebruikt worden om een nieuw systeem te ontwikkelen dat de maatschappij van de uitbuiting van de ene mens door de andere zou verlossen. Volgens Lenin "hebben de uitbuitende klassen de politieke macht nodig om de uitbuiting in stand te houden, dus voor het egoïstische belang van een onbeduidende minderheid tegen de grote meerderheid van het volk. De uitgebuite klassen hebben de politieke macht nodig om elke vorm van uitbuiting volledig af te schaffen, dus in het belang van de grote meerderheid van het volk tegen de onbeduidende minderheid, de grootgrondbezitters en de kapitalisten."²

De essentie van de arbeidersstaat is de revolutionaire dictatuur van het proletariaat

De arbeidersklasse moet de kapitalistische staat vervangen door de arbeidersstaat. Maar wat kan de vorm zijn van die nieuwe staat?

In zijn werk *Kritiek op het programma van Gotha* schrijft Marx: "Tussen de kapitalistische maatschappij en de communistische, is er een periode van revolutionaire omvorming. Daarmee gaat ook een periode van politieke overgang gepaard waar de staat niet meer of minder is dan de revolutionaire dictatuur van het proletariaat".

Die ontdekking van Marx jaagt de burgerij de stuipen op het lijf. Daarom richt ze van bij het begin al haar aanvallen op het marxistisch concept van de dictatuur van het proletariaat.

Niet alleen de burgerij, maar ook de revisionisten brengen de burgerlijke denkwijze binnen bij de arbeidersklasse - van de renegaat Kautsky over de renegaat Chroesjtsjov tot de contra-revolutionair Gorbatsjov. Allen hebben ze geprobeerd aan te tonen dat dictatuur gelijk staat met het ontkennen van de democratie en de individuele vrijheid. De burgerij van haar kant, heeft haar staat trachten voor te stellen als de "welvaartstaat", "de zuivere democratie", enz. Maar toen Lenin op een briljante manier het echte karakter van de kapitalistische staat en de socialistische staat uit de doeken deed, schreef hij: "De vormen van de burgerlijke staten zijn zeer gevarieerd, maar hun essentie is steeds dezelfde. Bij grondige analyse zijn al die staten, wat ook hun vorm is, zonder enige twijfel een dictatuur van de burgerij. De overgang van het kapitalisme naar het socialisme zal zeker een waaier aan politieke vormen voortbrengen, maar de essentie zal dezelfde zijn - de dictatuur van het proletariaat."³

Deze uiteenzetting over het ware karakter van de kapitalistische staat maakt brandhout van de mythe van de "verzorgingsstaat" of het "rijk van de democratie". De essentie van alle burgerlijke staten is "de dictatuur van de burgerij". Parlementen en congressen zijn middelen om de werkelijkheid te verdoezelen. Toen kameraad Shibas Ghosh, een waardig leerling van Lenin, een grondige analyse maakte van het karakter van de kapitalistische staten, vooral die van de naoorlogse periode waar het wereldkapitalisme het hoofd moet bieden aan een diepgaande en onoplosbare crisis, merkte hij op dat alle ontwikkelde en ook de zich ontwikkelende kapitalistische staten, teruggrijpen naar het fascisme. Daarenboven wees hij er op dat door de kapitaalsconcentratie, de politieke macht ook meer en meer gecentraliseerd wordt. Daardoor ontstaat een administratief fascisme waarin het parlement een toneelspel wordt dat de echte macht moet verbergen die door het bureaucratisch en het militair-industrieel bestel uitgeoefend wordt. In heel wat burgerlijke landen is het parlement niet meer in staat de belangen van het kapitaal te dienen en de burgerij, kampioen van de zogezegde democratie, ontbond er het parlement en stelde er een militaire dictatuur in.

Diegenen die niet verblind zijn door de burgerlijke vooroordelen zullen snel de simpele waarheid die Lenin uitlegde begrijpen: er bestaat geen democratie die boven de klassen staat. Ofwel is er een burgerlijke democratie (de democratie van een uitbuitende minderheid), ofwel een proletarische democratie, de democratie voor de grote meerderheid van de werkers. De burgerlijke staten verzekeren de democratie van een zeer kleine minderheid terwijl de socialistische staten de democratie van de grote meerderheid van het volk verzekeren. De burgerlijke staten beschermen het uitbuitingssysteem daar waar de socialistische staten de uitbuiting van de mens door de mens afschaffen.

Dus zij die de wetten van de ontwikkeling van de maatschappij begrijpen zien duidelijk in dat de echte strijd om de democratie voor de meerderheid in te stellen en de verwezenlijking van de ware individuele vrijheid, de strijd is voor de invoering en voor de versterking van de socialistische staat, of met andere woorden de strijd voor de dictatuur van het proletariaat. Want alleen de dictatuur van het proletariaat kan de voorwaarden scheppen voor de afschaffing van de klassen en op die manier het proces versnellen van de uitdoving van de staat.

De burgerij die macht heeft, dringt het geweld op aan de arbeidersklasse

Maar kan het proletariaat zijn regime instellen en een einde maken aan de uitbuiting door gewoonweg het staatsapparaat kant en klaar over te nemen en voor zijn eigen

doeleinden te gaan gebruiken? Marx en Engels toonden aan dat alle voorgaande revoluties de staatsmachine perfectioneerden daar waar dit apparaat gebroken moet worden. Men doet de uitbuiting niet verdwijnen door een uitbuitende staatsmachine te perfectioneren.

De noodzaak van de vernietiging van de burgerlijke staat doet de vraag van het revolutionaire geweld rijzen. In haar leugencampagne stelt de burgerij dat de communisten in alle omstandigheden het revolutionaire geweld voorstaan. Voor de communisten hangt de vraag van een geweldloze of gewelddadige overgang slechts van één zaak af: zal de burgerij al dan niet gewapend weerstand bieden tegen de machtsovername door het proletariaat en de andere uitgebuite massa's? Als de burgerlijke staat gewapend weerstand biedt, dan zal de revolutie zeker gewelddadig worden. De burgerij die aan de macht is, dringt haar geweld op aan het proletariaat. Dat is een feit.

Lenin heeft aangetoond dat het leger en de politie de belangrijkste instrumenten zijn van de staatsmacht. De burgerlijke staten zijn zeer gecentraliseerd en uitgerust met de modernste wapens. Het zou natuurlijk naïef zijn te denken dat de burgerij die de macht in handen heeft, zal toelaten dat het proletariaat en de andere uitgebuite klassen de macht zouden grijpen, zonder gewapend weerstand te bieden.

In de huidige omstandigheden, waar de macht van de USSR, het socialistisch kamp en het kamp van de vrede niet meer bestaan, worden de imperialisten steeds agressiever en grijpen alle kapitalistische staten terug naar het fascisme. In die omstandigheden is spreken van de vreedzame overgang naar het socialisme niet alleen dom maar ook verraad aan de revolutie.

In zijn briljante analyse van de historische ontwikkeling van de proletarische revolutie zegt Stalin: "Natuurlijk is het zo dat in een verre toekomst, als het proletariaat in de belangrijkste kapitalistische landen gewonnen zal hebben en als de huidige kapitalistische omsingeling plaats gemaakt zal hebben voor een socialistische omsingeling, dat dan de weg van de 'vreedzame' ontwikkeling perfect mogelijk zal zijn in sommige kapitalistische landen. Want gezien de voor hen 'ongunstige' internationale toestand zullen de kapitalisten het rationeler vinden 'uit volle overtuiging' ernstige toegevingen te doen aan het proletariaat. Maar die hypothese heeft slechts betrekking op een verre en mogelijke toekomst. Voor de onmiddellijke toekomst is die hypothese totaal, maar dan ook totaal ongegrond."⁴

Die stelling van Stalin is nog steeds geldig en ze wordt nog bevestigd door de negatieve ontwikkeling van de wereldsituatie die veroorzaakt wordt door de contrarevolutie.

Alleen als het proletariaat in staat is het revisionisme te overwinnen en dat niet enkel op ideologisch en politiek vlak, maar ook op organisatorisch vlak, zal het in staat zijn de proletarische revolutie vooruit te sturen tot aan de overwinning.

Krishna Chakraborty is lid van het Centraal Comité en Verantwoordelijke voor de internationale relaties van het Centrum voor Socialistische Eenheid van India (Socialist Unity Centre of India - SUCI). De hier gepubliceerde tekst is het rapport dat voorgelegd werd op het Internationaal Seminarie van de Internationale Communistische Beweging in Brussel op 2-4 mei 1997.

Noten

- 1 Lenin, Selected Works, Deel 2, p.271. (Engelse editie)
- 2 Lenin, Selected Works, Deel 2, p.321. (Engelse editie)
- 3 Lenin, Selected Works, Deel 2, p.239. (Engelse editie)
- 4 Stalin, Vraagstukken van het leninisme, p.52. (Engelse Editie)